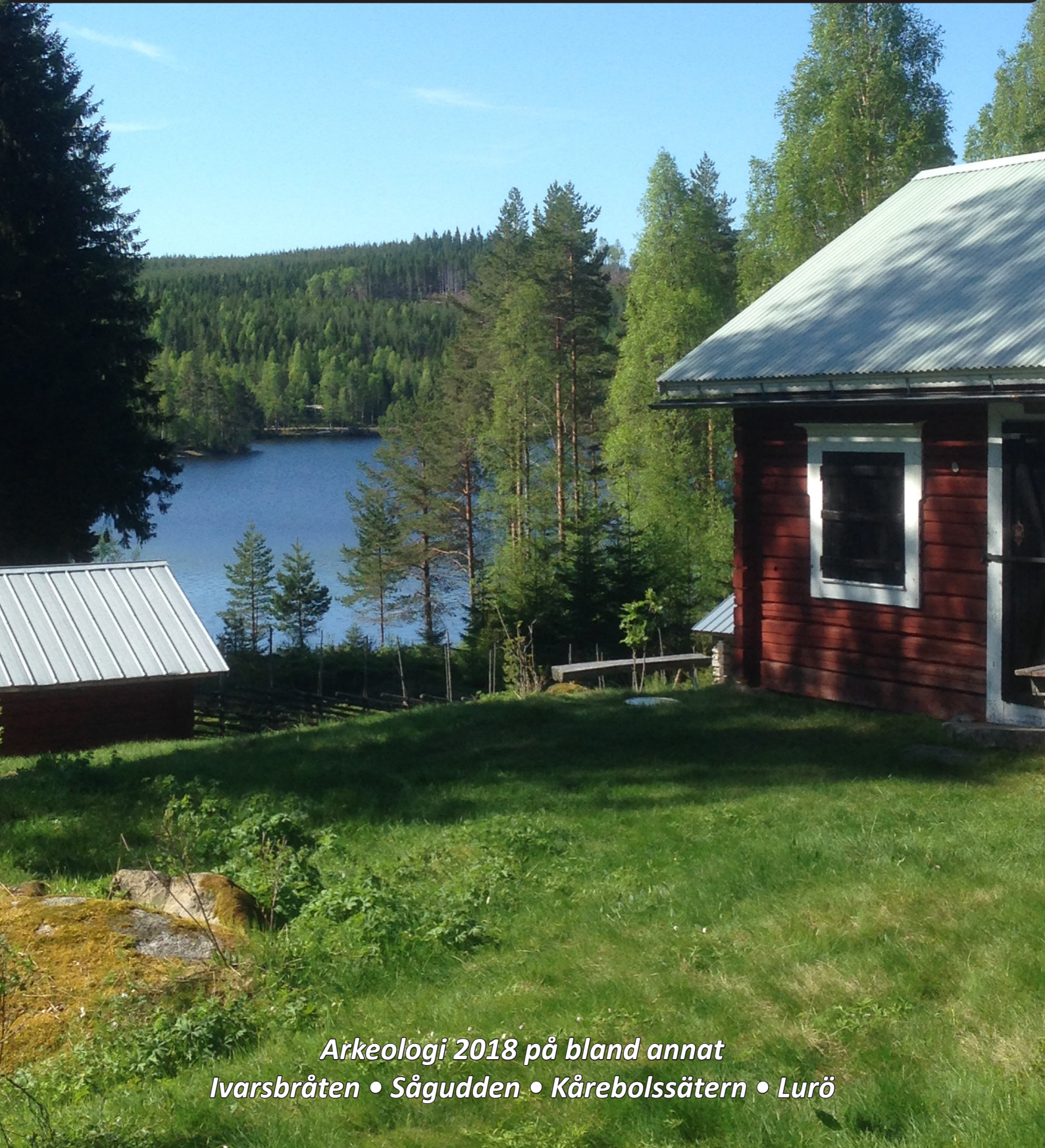

SKÄRVAN

*Arkeologi 2018 på bland annat
Ivarsbråten • Sågudden • Kårebolssättern • Lurö*

Skärvan 2018

Ivarsbråten 2018 och 2019	<i>Stefan Nilsson</i>	3
Skaftålsyxorna på Sågudden – <i>forskningshistorik ...</i>	<i>Johan Richardsson</i>	4
Inventering på Kårebolssättern	<i>Stefan Nilsson</i>	6
Medlemsmöte hösten 2018	<i>Stefan Nilsson</i>	7
Ännu fler fornlämningar i <i>Ekshärad och Norra Ny</i>	<i>Hans Olsson</i>	8
Länsstyrelsens verksamhets år – <i>korta arkeologiska ...</i>	<i>Björn Wallbom</i>	11
Lurö 2018	<i>Hans Olsson</i>	14

Huvudfunktionärer i VAS 2018

Ordförande

Curt Larsson, Arvika
0570–230 93
ordf.vas@arstuga.se

Kassör, medlemsregister

Kenneth Larsson, Säffle

Sekreterare

Monica Helmersson, Vålberg

Webbplats & e-post:

www.arstuga.se

vas@arstuga.se

Vi finns också på Facebook – sök på VAS

Skärvan är medlemskrift för Värmlands Arkeologiska Sällskap – VAS. Vi publicerar material om arkeologi, historia, kulturhistoria och närbesläktade ämnen. Vi tar emot artiklar, notiser, frågor, insändare, synpunkter m.m. och bilder i de flesta format, digitalt såväl som på papper. Adress till redaktionen:

Skärvan
c/o Stefan Nilsson
Stationsvägen 14
686 97 Lysvik

Skärvan trycks på Tryckservice, Karlstads kommun.

Värmlands Arkeologiska Sällskap – VAS – är en oberoende ideell förening för arkeologiskt intresserade. Vi anordnar exkursioner, föredrag, medlemsmöten, resor m.m. med arkeologiska teman. Huvudfokus är Värmland, men vi besöker ibland även andra delar av Sverige och Norden.

Medlemsavgiften är 100 kr per år och person. För familj tillkommer 50 kr.

Inbetalning sker till postgiro 435 09 37–1. OBS: glöm inte namn och adress! Ange gärna också telefonnummer och e-postadress; det är bra för kassören att veta, om du till exempel flyttar och glömmet meddela din nya adress.

Frågor om medlemskap, adressändring med mera ställs till kassören enligt kontaktinformation här till höger.

VAS finns nu även på Facebook – välkomna!

Material behövs!

Välkommen!

Omslagsbild: Utsikten från vallen på Kårebolssättern i Norra Ny går inte av för hackor. Läs mer på sidan 6! Foto *Stefan Nilsson, Geographica Antikva.*

Ivarsbråten 2018 och 2019

Stefan Nilsson

Återigen var vi på plats i maj på Ivarsbråten i Stavnäs. Det kom en del fynd, och vi kommer allt närmare botten. I år tog vi också markprover som vi hoppas ska ge intressanta resultat.

2018 års huvudprioritering var bostadshuset. Detta räknar vi med är den byggnad som kan ge mest om "Ivarsbråtebornas" liv, leverne och vardag. Som tidigare år kom det en del fynd, även om det var färre i år än förut.

Vi tog även markprover från vad som tolkats vara åkermark som omger platån där bebyggelseämningen ligger. Det visade sig nästan vara lättare sagt än gjort då jordtäcket var oväntat tunt. Det skulle i så fall kunna tyda på att det inte alls är åkermark.

Till de förmodade åkrarna hör också ett antal rösen med upplagd röjningssten. Dessa stärker väl att de stenfria, relativt släta markytorna trots allt är äldre odlingsmarker. Dels finns större rösen, som ger ett mer sentida intryck (även om man förstås aldrig kan veta), och dels mindre rösen, som knappt syns på ovansidan av mossa och gräs.

Vi valde att göra ett snitt genom ett av de mindre rösen som ligger rakt väster om, nedanför och tämligen nära platån med husen. Efter avtorvning ser rösen alltid annorlunda ut än innan, och detta var inget undantag. Från att ha sett ut som ett röse liknade det nu mer en del av en sträng av sten, eller till och med en del av en terrassering. I botten togs jord- och kolprover för bestämning av odlade sädeslag samt datering.

Grävningarna 2019 blir de sista på Ivarsbråten, och vi planerar att vara där 5–13/5. Kontakta Eva Svensson på eva.svensson@kau.se om du vill delta.

Vi kommer att lägga ut information om grävningen på VAS sida på Facebook. Det finns även en grupp där kallad "Grävning i Ivarsbråten".

Sussie, Margareta, Annie, Gunilla och Eva samt två utbytesstudenter kämpar på i schaktet kring bostadshuslämningen med dess eldstad.

I år snittade vi även ett av de odlingsrösen som finns runt om platån. Dels vill vi få en datering på dessa och dels försöka se vilka sädeslag som odlats. Provsvaren har inte kommit ännu...

Skafthålsyxorna på Sågudden – forskningshistorik och egna tankar

Johan Richardsson,
Värmlands Museum/Sågudden

Båtyxor och mångkantsyxor har också borrade skafthål, men man verkar inte ha lagt ner någon tid på att göra vackra detaljer på de "simpла" skafthålsyxorna. Trots det kan dessa ha en spännande historia att berätta. Foto av Johan Richardsson, Värmlands Museum / Sågudden.

På Såguddens Friluftsmuseum i Arvika finns en av Värmlands största samlingar av förhistoriska föremål. Ett urval av dem är utställda i den permanenta utställningen om västra Värmlands förhistoria i Fornsalen på Storbondegården. Här kan man bland annat se våra två kändisar: Korphackan från Hönacka i Glava och skafthålsyxan av brons från Jösseforsens utlopp i Jössefors.

Under hösten 2018 har Västra Värmlands Fornminnesförening som ansvarar för verksamheten på Såguddens Friluftsmuseum inventerat de förhistoriska samlingarna. Av de flera hundra arkeologiska föremålen var det en föremålskategori som utmärkte sig genom dess antal och variationsrikedom, nämligen skafthålsyxorna.

Skafthålsyxor

Skafthålsyxorna är enkla att urskilja genom det borrade skafthålet, oftast har yxan slipats slät och har en slipad egg. Det är stor variation på hur slipad eggen är; vissa

yxor har skarp egg medan andra har trubbig. Till skillnad från båtyxor eller mångkantsyxor, som också har borrade skafthål, verkar man inte lagt ned någon tid på att göra vackra detaljer på skafthålsyxorna. Detta har fått forskare att tala om skafthålsyxorna som enkla och enkla yxor (bild 1).

Ett grundmått på en nytillverkad skafthålsyxa anses vara omkring 25 cm, dock slits yxan vid användning vilket bidrar till att kan gå av vid skafthålet. När detta hände bevarades ibland eggdelen och det borrades ett nytt skafthål i den, så att yxan med tiden därmed blev mindre och mindre. På vissa yxor kan man fortfarande se konturerna av det gamla skafthålet i yxans nackparti. Skafthålsyxor dateras vanligtvis till den yngsta fasen av stenåldern (senneolitikum) samt den äldre delen av bronsåldern.

En fråga som gäckat forskarna genom århundradena är skafthålsyxornas användningsområde. Eftersom eggen vanligtvis inte är speciellt skarp har det funnits fog för att ifrågasätta skafthålsyxornas funktion som

Skaftålsyxtyper från Sågudden. Foto av Johan Richardson, Värmlands Museum / Sågudden.

just yxor. Möjligen ska de snarare betraktas som hackor som användes för att stenröja mark inför odling?

Arkeologiska experiment från 1800-talet och under hela 1900-talet har dock visat att skaftålsyxorna är ett utmärkt verktyg för att falla träd. En studie som är extra intressant är den som Åke Hyenstrand publicerade 1969, som visar på att yxorna självslipas under arbetets gång och blir skarpare och skarpare. Studier har även visat att många skaftålsyxor har tydliga slitspår som uppstår efter att sten möter sten, vilket tolkats som att de även använts som hackor för att stenröja odlingsytor. Det troligaste är därmed att man ska betrakta Skaftålsyxorna som multiverktyg.

Såguddens skaftålsyxor

I Såguddens Friluftsmuseums samlingar finns 117 skaftålsyxor, och utgör nästan 25 % av den förhistoriska samlingen. Utseendemässigt är variationsrikedomen stor, exempelvis är den största hela yxan 29,3 cm lång medan den minsta hela yxan mäter 7,5 cm (bild 2). För att förenkla dokumentationsarbetet samt för att i framtiden kunna föra en diskussion kring yxornas betydelse har de delats in i fem kategorier.

Kategori 1: Hela yxor, 67 st.

Kategori 2: Avslagna vid borrhål, 24 st.

Kategori 3: Skadade yxor, 15 st.

Kategori 4: Ofullbordade yxor, 6 st

Kategori 5: Yxor med gamla borrhål i nacke, 5 st.

Ett sammanhang

För att sätta in Såguddens skaftålsyxor i ett sammanhang kan man se närmare på Per Lekbergs avhandling *Yxors liv – Människors landskap* från 2002. Lekberg diskuterar i avhandlingen hur lösfynd av skaftålsyxor kan återspegla hur landskapet såg ut under senneolitikum. Han delar in skaftålsyxorna i tre kategorier som återspeglar olika sociala handlingar.

Kategori 1: Hela korta yxor (13 cm långa och mindre), indikerar gravar.

Kategori 2: Avslagna och ofullbordade yxor, indikerar boplatser. I denna kategori räknar jag även in skadade yxor.

Kategori 3: Hela långa yxor (längre än 17 cm), indikerar depåfynd.

Hela yxor som är 13–17 cm utgör troligtvis lämningar av depåfynd men det finns även exempel på gravgåvor som ligger inom detta spann.

Överför vi Såguddens skaftålsyxor till Lekbergs kategorier blir resultat följande.

Kategori 1: 30 st hela korta yxor.

Kategori 2: 45 st avslagna, ofullbordade eller skadade yxor.

Kategori 3: 9 st hela långa yxor.

28 av de hela skafthålsyxorna är 13–17 cm och hamnar därmed mellan de yxor som i Lekbergs kategorier indikerar gravar och depåfynd.

Är det då så enkelt att de 30 hela yxor på Sågudden som är kortare än 13 centimeter är gravgåvor? Eller att de 45 yxor som tillhör kategori 2 är de efterlängttade spåren efter boplatserna från senneolitikum och äldre bronsålder?

Svaret är inte självklart utan är nog ett klassiskt nja. Materiell kultur är inte statisk utan den utvecklas i tid och rum. Arkeologiska artefakter, som exempelvis skafthålsyxor, kan ha olika lokala innebörder eller sammanhang. Lekbergs analysområde är östra Mellansverige, och kanske överensstämmer resultaten från dessa områden inte alls med de värmländska förhållandena?

Samtidigt är en trasig yxa alltid en trasig yxa, var du än har befunnit dig och en sådan gör man sig oftast av med i närheten av där den har gått i sönder. Rimligtvis

borde det vara i närheten av där du bor eller på ett område som ska odlas upp eller avverkas.

Värmland

I Värmland har väldigt få arkeologiska undersökningar berört senneolitikum och vi vet därmed ganska lite om perioden. De finns få fasta fornlämningar från perioden; de som är synliga ovan mark är hällkistor. Samtidigt har man i länet registrerat lite över 1000 lösfynd av skafthålsyxor vilket ger indikationer på ökande befolkning och expanderande bebyggelse.

För att vi i framtiden ska kunna öka vår kunskap om denna spännande period är skafthålsyxorna en ledartefakt. De ger goda signaler om var vi ska börja leta, när de andra spåren är få. I slutändan är det inte fy skam för en yxtyp som många gånger har kallats för simpel. ☘

Inventering på Kårebolssättern

Stefan Nilsson

Kårebolssättern:
www.saterspa.se

En av några kvarstående lador på Kårebolssättern. Om stockar kunde tala vore tolkningen av spåren på en säter betydligt enklare...

I syfte att ta reda på åldern på Kårebolssättern i Norra Ny gjordes i maj en inventering där. Frågorna blev dock lite många som svaren...

Kårebolssättern är en av idag få levande sätrar i Värmland. Det finns en förening för sätterns bevarande, och dessa önskade få fram mer information om sätterns ålder och historiska utveckling. Projektmedel söktes och erhöles, och i maj var Annie Johanson, Eva Svensson och undertecknad där för att inventera.

Inventeringen föregicks av en historisk analys och en analys av historiska kartor. Dessa visade att sättern möjligen anlagts såpass långt fram i tid som under sent 1600-tal. Sättern ligger på mark som innan dess tillhörde grannbyn Elindebol, medan Kårebol hade säter på sin egen skog. Dock kan platsen förstås ha använts innan dess också, av Elindebolbor.

Under inventeringen hittade vi flera husgrunder som förefaller äldre, och som inte kan knytas till historiska kartor. De går dock inte att datera utan utgrävning, men innan dess kommer en pollenanalys att göras för att visa platsens vegetationshistoria. Vi får således anledning att återkomma till denna trevliga plats, förhoppningsvis redan under 2019. ☘

Medlemsmöte hösten 2018

Stefan Nilsson

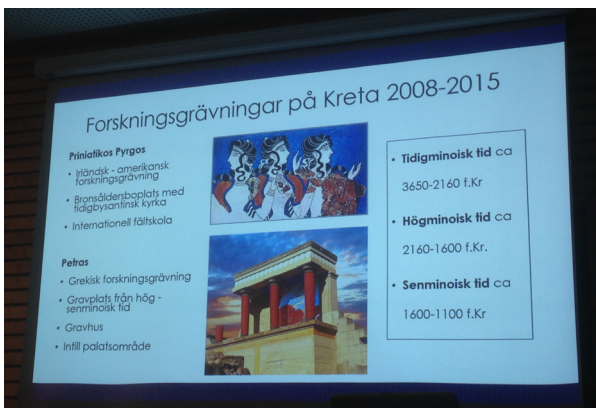
Söndagen den 25 november hölls medlemsmöte i VAS. Lokalen var på Naturum i Mariebergsskogen i Karlstad, en i sig historisk miljö, ett Skansen i miniatyr.

Curt inledde med lite om VAS aktiviteter, för att sedan lämna över ordet till kvällens huvudföreläsare. Det var Ellinor Larsson, född och uppväxt i Slottsbron och numera vittbest och brett erfaren arkeolog, och sedan två år enhetschef för kulturmiljö på Värmlands Museum, som berättade om sina arkeologiska äventyr i Irland, Grekland och Sverige.

Vi fick först en unik inblick i irisk historia med många intressanta exempel på arkeologiska platser och sammanhang, från medeltida kyrkor på isolerade öar till äldre järnåldershus på centrala Irland. Därefter redogjorde Ellinor för sju års deltagande i forskningsgrävningar på Kreta. Så gavs vi en exposé över Ellinors olika gräverfarenheter på svensk mark, i bland annat Uppland, Östergötland och inte minst i Värmland. Sist men inte minst fick vi höra en del om pågående arkeologi vid länsmuseet.

Innan fikat berättade Eva Svensson om ett par projekt som berör värmländsk arkeologi, med bland annat torp respektive härkomstanalys av täljstensföremål.

Totalt 30 medlemmar mötte upp till denna trivsamma kväll i arkeologins tecken och töcken. ☘

Ännu fler fornlämningar

i Ekshärad och Norra Ny

*Hans Olsson
Värmlands Museum*

Veckan efter midsommar lånade vi en båt och tog oss ut på Mussjön. Här syns Johan Richardson på en av de boplatser vid hittade den dagen. Boplatsen ligger på en liten ö i södra delen av sjön. *Foto av Hans Olsson Värmlands Museum.*

Under maj–juni och september–november 2018 utförde personal från Värmlands Museum en revideringsinventering i delar av Ekshärads och Norra Ny socknar. Området är ett av de som lämnats oreviderade av Riksantikvarieämbetet efter 1960-talets fornminnesinventeringar.

Årets inventering har berört åtta gamla ekonomiska kartblad. Revideringsinventeringen har resulterat i 430 nya registreringar i FMIS (som under hösten kom att ändra namn till KMR), varav 341 utgör fornlämningar, alltså 79,3 %.

I år fortsatte inventeringarna i delar av Ekshärad. Som det också kom att visa sig berördes även en liten del av Norra Ny, området vid Åstrand och Fastnäs. Inventeringarna har gjorts möjliga genom bidrag från Länsstyrelsen där också Värmlands Museum gick in med en del egna medel. De som inventerat är Johan Richardson, Ellinor Larsson och undertecknad, Hans Olsson. Sammanlagt kom 430 nya registreringar till Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR). Huvuddelen av dessa, 341 stycken, klassas som fornlämningar. Årets inventeringar kom också att beröra fler typer av lämningar än 2017.

Kolningsgropar och järnframställningsplatser

En mycket stor andel av årets nyfynd, 267 stycken, består av kolningsgropar. Liksom förra året påträffades många av dem i kluster, men de förekom också mer ensamliggande. Huvuddelen låg i vad som ändå måste betraktas som utmarker, men liksom förra året förekom de också rätt gårdsnära. I två fall kunde kolningsgropar kopplas till nypåträffade järnframställningsplatser. På den ena av dessa påträffades för ovanlighets skull också en härd som innehöll brända ben. Det är sannolikt spår efter matlagning i samband med att man arbetade med att framställa järn.

Fångstgropar och tjärdalar

Till skillnad mot i fjol registrerades rätt många fångstgropar, sammanlagt 42 stycken. 30 av dessa har registrerats som ensamliggande, medan 12 ingår i två fångstgropssystem. I själva verket kan flertalet av fångstgroparna kopplas till två övergripande system med fångstgropar. Gropar finns visserligen inte längs hela sträckorna, men likhet i utseende och placering gör ändå att man kan misstänka att de anlagts vid samma tid och ingått i samma system. Det ena av dessa större system sträcker sig västerut från sjön Ämten minst 3 kilometer. Det andra börjar på östra sidan om Acksjön och fortsätter sedan på andra sidan sjön

västerut, ner mot Klarälven. Total sträcka är omkring 4 kilometer.

2018 kunde också fyra tjärdalar registreras. En av dessa ligger invid en lägenhetsbebyggelse, medan de andra inte har någon sådan koppling.

By- och gårdstomter och bebyggelseämningar

Inventeringen har berört 19 historiska hemman, varav flertalet är kända i historiskt material från senmedeltid, 1300- och tidigt 1500-tal. Detta har inneburit 51 registreringar av by- och gårdstomter. I princip alla dessa är bebyggda. Undantaget utgörs av tre tomter i Fastnäs (2 st) och Segenäs (1 st) som är övergivna och finns med på en jättefin karta från 1697.

18 bebyggelseämningar av typen torp och backstugor har registrerats. Samtliga återfinns i äldre kartmaterial.

Förhistoriska boplatser

Sammanlagt har 37 förhistoriska boplatser kunnat registreras. Huvuddelen av dessa, 22 stycken, hittades längs Acksjön, en sjö där dammen rivits ut och den gamla stranden kommit fram. Här påträffades, för ovanlighets skull, såväl härdar som brända ben, förutom avslag, skärvstenar och ett fåtal redskap, däribland en kölskrapa av grå kvartsit. Kölskrapor, daterade till Lihultid på 5000-talet f.Kr., är väldigt ovanliga fynd i Värmland. Sammanlagt är färre än 5 stycken kända.

Boplatser hittades även vid andra sjöar, sådana som ligger utanför årets inventeringsområde, däribland Mussjön och Knon. Det låga vattenståndet gjorde att vi ville passa på att inventera längs dessa sjöar eftersom de vanligen har hög vattennivå. Från några av dem hade vi möjligheter att samla in fyndmaterial såsom skrapor, mikrospån, spån och brända ben.

Förhistoriska lösfynd

Fem platser för lösfynd har registrerats. En av dessa är fyndplatsen för en skifferpilspets som påträffades på Burön i Mussjön i slutet av 1960-talet. Fyndet tillhör Värmlands Museum (inv.nr 22 638). En annan är en skafthålsyxa från Sälje. Fyndet skänktes till Värmlands Museum 1930 och skall ha hittats i en myr (inv.nr 8282). I ett fall rör det sig om fyra kvartsavslag funna på en strand vid Kasjön. Fynden tillhör sannolikt en förhistorisk boplatz, men för få fynd och för hög vattennivå gjorde ändå att det finns viss osäkerhet om så är fallet.

Resterande två lösfynd är uppgifter om en stenyxa påträffad på Nygård på 1800-talet, samt en sländtrissa

En järnframställningsplats nära Halgån. På ett hygge hittades denna järnframställningsplats som tyvärr skadats vid markberedning. I förgrunden syns slaggvarpet och bakom det syns resterna av ugnen i form av en massa stenar. Till vänster i bild anas en kolningsgrop som markerats ut med så kallade kulturstubbar. Foto av Hans Olsson, Värmlands Museum.

från byn Hole. Den senare påträffades i trädgården till ett av de befintliga husen på gården år 2000.

Färdvägar

Hålvägar har registrerats i tre fall. I två fall rör det sig om ensamliggande och i ett fall om ett hålvägssystem med två hålvägar. Dessutom har en ytterligare en färdväg registrerats, en mer sentida väg som dock är mycket väl anlagd och leder fram till ett hus som ännu är bebott.

Övriga lämningar

Bland de övriga lämningarna kan nämnas ett skolhus med två jordkällare, en grop av oklar karaktär, två troliga kolningsgropar, en bebyggd fåbod, ett eventuellt stridsvärn samt tre områden med stridsvärn från andra världskriget. De senare ligger alla längs vägen mellan Åstrand och Brattfallet. Skolhuset finns kartlagt på den häradsekonomska kartan från 1883–95. ☞

Länsstyrelsens verksamhetsår – korta arkeologiska notiser

Björn Wallbom
Arkeolog, Länsstyrelsen Värmland

Figur 1. Stockbåt i Lesjöfors vid strandkanten av vattendraget Skäfttjärnen. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Figur 2. Stockbåt i Värmskog vid strandkanten av vattendraget Södra Nästjärnen. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Länsstyrelsen Värmland har under 2018 beslutat om ett flertal arkeologiska undersökningar i länet. En stor andel av dessa har berört stadslager i Karlstad och Kristinehamn men även andra typer av lämningar såsom en by-/gårdstomt, en hammarlämning och en boplatz samt gravfält. Undersökningar har skett i kommuner som Karlstad, Kristinehamn, Grums och Torsby. Merparten av undersökningarna har berört olika typer av ledningsdragningar men även planer för bland annat bostadsbebyggelse.

Länsstyrelsen har också fått in en del tips om olika typer av lämningar samt utfört några specialinventeringar i länet. I somras var det som bekant vattenbrist i hela Sverige och vid tre tillfällen ringde allmänheten in och berättade om stockar som de sett i strandkanten i samband med lågvattnet, stockar som såg ut att vara bearbetade. En av dessa var redan registrerad som en stockbåt i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister

medan övriga två visade sig utgöra tidigare okända stockbåtar (figur 1 och 2). Lämningarna kom efter besök hos uppgiftslämnarna att dokumenteras och registreras i FMIS.

I ett annat fall fick vi uppgifter om kolningsgropar vid Sörmon, strax väster om Karlstad, vilka besöktes (figur 3). På plats kunde vi även konstatera att det fanns två liggmilor liknande de som framkom vid en arkeologisk utredning inför ombyggnationen av E18. De tidigare registrerade liggmilorna är dokumenterade och borttagna i samband med anläggandet av den nya vägen.

En datering visade att liggmilorna tagits i bruk under tidig medeltid med en ¹⁴C datering till 12–1300-tal. Både dessa nypåträffade liggmilor och de tidigare undersökta liggmilorna har en för området signifikativ tydlig limpform och är mellan 10–25 meter långa och intill 0,5 meter höga med mer eller mindre tydliga rännor längs ömse långsidor. Tack vare informanter

Figur 3. Bild över en av liggmilorna vid Sörmon, liggmilen ses som en svag förhöjning i bildens mitt. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

som ovan kan således ny kunskap komma kulturmiljövärden till del samtidigt som tidigare okända lämningar ges ett bättre skydd och möjlighet att bevaras för framtiden.

I anslutning till ett avverkningsärende i Eda besöktes Eda skans för att söka efter militärhistoriska anläggningar i form av värn. Anledningen var att det på kartor från Krigsarkivet över Eda skans från år 1809 och 1814 var utritade triangelliknande figurer i anslutning till de större skansarna i området. Eda skans började anläggas år 1656 och var i bruk fram till unionsbildningen mellan Sverige och Norge år 1814.

Sannolikt representerar de nypåträffade värnen en del av den förstärkning och utbyggnad av skansen som genomfördes under år 1808. Danmark-Norge förklarade då Sverige krig och ett flertal mindre skansar kom att anläggas i anslutning till Eda skans.

Vid fältbesiktningen (figur 4–5) kunde det konstateras att det fanns 14 tidigare oregistrerade värn som överensstämde med markeringarna på ovan nämnda kartor, både vad gällde form och även placering i terrängen. Värnen var mellan 6–20 meter långa, cirka 2 meter breda och ungefär 0,5 meter höga. Merparten av värnen har en svag försänkning bakom vällen som är spetsformad och vänd mot det öppna kulturlandskapet norr om skansen.

Inför anläggandet av en skogsbilväg i Södra Finnskoga genomfördes en mindre specialinventering. Den visade att det fortfarande finns en stor mängd ännu icke registrerade fornlämningar i området. Vid inventeringen av skogsbilvägen, som planeras bli cirka 1 km lång, påträffades 44 kolningsgropar och 3 järnframställningsplatser (figur 6).

Det skall nämnas att inventeringen skedde på ett något större område än den tänkta vägens sträckning, men resultaten visar ändå på nödvändigheten av fortsatta arkeologiska insatser i anslutning till liknande framtida arbetsföretag och i likartade miljöer.

Avslutningsvis vill jag visa en bild från ett samarbetsprojekt mellan fiskevårdande instanser och kulturmiljövärden. Det gäller ett vattendrag i Hagfors kommun där bland annat stenar återställts i strömfåran efter den stenrensning som förekommit i samband med flottningen (figur 7).

I området fanns ett flertal flottningsslämningar i form av bland annat ledarmar. Inför arbetsföretaget genomfördes ett samråd i fält, vilket i det här fallet resulterade i att stenmaterialet i lämningarna lämnades kvar och istället hämtades från vattendraget men även i skogsmarken runt själva lämningarna. ☘

Figur 4. Karta från år 1814 som visar tre värn på höjden intill Bysjön samt ett påträffat värn i bakgrunden. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Figur 5. Återbesök vid ett av värnen med kommande generation inventerare? Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Figur 6. Övermossad slaggvarp som avslöjar förekomsten av en järnframställningsplats i Södra Finnskoga. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Figur 7. Enkelkista i strandkanten samt skapade ståndplatser för fisk i vattendraget. Foto av Björn Wallbom, Länsstyrelsen Värmland.

Lurö 2018

Hans Olsson
Värmlands Museum

Här tar Johan Richardson, Ellinor Larsson och Sofia Andersson en fikapaus. Till vänster i bild skymtas delar av kyrkoruinen. Observera att vi inte är skyldiga till att uthuset har rasat. Foto av Hans Olsson, Värmlands Museum.

Årets undersökningar på Lurö var som vanligt givande. Några av de frågor vi hade har vi fått svar på, andra inte riktigt. När provsvaren från C14 kommit och studerats får vi väl se om det finns anledning att fortsätta på Lurö i framtiden eller inte.

I augusti åkte vi åter till Lurö för fortsatta undersökningar. Liksom de senaste åren undersöktes lämningar i närheten av den kyrkoruin som finns på ön. Deltagande var Sofia Andersson, Ellinor Larsson, Johan Richardson, Björn Wallbom och undertecknad, Hans Olsson. Grävmaskinist var Per-Åke Johansson. Grävningen påbörjades den 20 augusti och avslutades den 29 augusti.

Frågeställningar

De frågor vi ville ha svar på den här gången byggde på tidigare resultat. 2007 och 2016 hade vi undersökt lämningar på nordöstra sidan av kyrkoruinen. Resultaten 2016 tydde på att det här funnits bebyggelse under såväl äldre som yngre järnålder. Således tydde det mesta på att mer än en byggnad stått här. Eftersom vi 2016 inte kunde gräva ut allt vi ville fick vi nu återvända med ambitionen att få svar på om det här funnits en eller flera byggnader. Frågan vi ville ha svar på var om kyrkan byggts på en boplatz från järnåldern, eller om byggnadslämningarna kommer från någon annan typ av byggnader än bostadshus?

Delar av långhuset: Käpparna markerar stolphål som ingått i byggnaden. I bakgrunden syns Johan Richardson gräva i vad vi misstänker kan ha varit ett grophus. Foto av Hans Olsson, Värmlands Museum.

2007 undersöktes också två medeltida gravar på denna yta. De är de enda kristna gravar som hittills hittats på Lurö. Detta är lite märkligt, kan man tycka, eftersom kyrkan påbörjades redan på 1000-talet och att dessa gravar visade sig vara från 1200-talet. Det borde kunna finnas fler gravar än dessa två om kyrkan använts så pass länge. Vi hade därför också ambitionen att leta efter fler gravar.

Söder om kyrkan har vi sedan tidigare hittat ett antal stolphål, fynd och en härd från 1000–1100-talen. Har stolphålen ingått i ett långhus eller inte – det ville vi ta reda på.

Omkring 70 meter från kyrkoruinen finns lämningarna efter ett långhus från ca 1050–1200 e.Kr. De partier som hittills undersökts var cirka 11 meter långa och 7,5 meter breda. Vi ville få fram ett större parti av långhuset för att se hur stort det varit. Husets storlek kan kanske visa vilken social tillhörighet de som lät bygga kyrkan hade.

Några svar

Som vanligt när det är dags att skriva till Skärvan är inte alla fakta klara. Provsvar från C14 dröjer ännu ett tag, varför en del av det jag skriver kan komma att ändra sig.

Grävningen nordost om kyrkan har stärkt misstanken om att det stått olika byggnader här. Med hjälp av tidigare dateringar, stolphålens placering och dimensioner, kan man säga att alla byggnaderna inte kan vara samtida. Det mesta tyder därför på att kyrkan byggdes på en äldre boplats, från järnåldern. Några fler kristna gravar har vi inte hittat. Sådana kan fortfarande finnas, men årets utgrävning har kraftigt begränsat de ytor de kan finnas på.

Grävningen har klart visat att de stolphål som tidigare hittats och undersökts söder om kyrkan inte ingått i något långhus. De har sannolikt varit del av någon mindre byggnad.

Undersökningen av långhuset ledde fram till att vi kan säga att långhuset inte ser ut att ha varit riktigt så långt som vi kanske trott. Det mesta tyder på att det varit omkring 23 meter långt och 7,5 meter brett. Utifrån fyndsammansättningen tyder mycket på att huset varit funktionsindelad. Den norra delen, som undersöktes 2010 och 2014, innehöll rätt mycket fynd. Den södra delen som nu undersöktes innehöll nästan inga fynd alls.

I slutningen nedanför långhuset hittades också något som eventuellt kan ha varit ett så kallat grophus. Om detta funnits samtidigt som långhuset eller inte vet vi inte ännu.

Kölskrapa från en av boplatserna längs Acksjöns stränder i Ekshärad, funnen vid sommarens inventeringar.
Foto Hans Olsson, Värmlands Museum.

Möjliga pestoffer (från 1710-talet) påträffades i Kungsgatan utanför Statt i Karlstad i somras. Skeletten upptäcktes vid schaktning (oövervakad) för ny ledningsdragnig. Skeletten ligger på en tomt som mot slutet av den gamla kyrkplatsens användningstid kom att läggas till kyrkogården, sannolikt för att det var platsbrist på den ursprungliga kyrkogården. Under 1700-talets första årtionde härjade pesten och sannolikt hör skeletten till denna tid, eftersom begravningarna ligger tätt och inte speciellt djupt, samt att äldre begravningar störts när de senare begravningarna nedlagts. *Foto Ellinor Larsson, Värmlands Museum.*

*God Jul & Gott Nytt År
önskar VAS!*